

7. *Українська народна казка: метафізична комунікація духу* [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://gufer.net/literatura/548-ukrayinska-narodna-kazca-metafzichna-komunkacya-duhu.html>.

8. *Чорнобай О. Л.* Філософія фольклорного права [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Чорнобай Олена Леонідівна ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2011. — 223 с.

УДК 007:304:316.77

Сегол Р. І.,

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри видавничої справи та редагування, Видавничо-поліграфічний інститут, Національний технічний університет України «КПІ»

РЕДАГУВАННЯ ПЕРЕКЛАДУ В СИСТЕМІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ПРОБЛЕМАТИКА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

У статті наведено і виокремлено основні засади під час підготовки фахівців з редагування перекладу в системі міжкультурного комунікаційного процесу. Зазначено відмінності різних концепцій міжкультурної освіти. Подано аналіз наукових джерел і систематизовано відмінності між поняттями «міжкультурна комунікація» та «міжмовна комунікація».

Ключові слова: міжкультурна комунікація, міжмовна комунікація, мультикультурна освіта, переклад, редагування перекладу.

На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій та всебічної взаємодії народів і культур неможливо уявити ізолюваність однієї культури від іншої, однієї мовної системи від іншої, наскільки сильно вони б не різнилися між собою. Повноцінне життя людини неможливе в ізоляції від інших людей, так само й жодна культура не має змоги адекватно й повноцінно функціонувати відокремлено від культурних здобутків інших народів. Із розвитком культур відбувається постійний процес оцінювання складових частин власного минулого та досвіду інших культурних груп. Розвиток сучасного суспільства відбувається лише завдяки постійному обміну інформацією, розгорнутому аналізу науково-технічних та інтелектуальних здобутків усіх народностей, бажанням і можливостям поділитися власними здобутками та надбаннями з іншими.

Постановка проблеми. Виокремлення й оптимізація повідомлень для міжкультурної комунікації потребує детальних знань, ефективних методів вивчення

та продукування фундаментальних методологічних принципів для спеціалістів у галузі обміну інформацією між різними культурними та мовними групами, зокрема в галузі видавничої справи та редагування. Для обміну інформацією та всебічного опрацювання набутків різномовних культур потрібне здійснення перекладацьких процедур. Переклад — основа міжкультурної комунікації, рецептивно-продуктивна мовленнєва діяльність. У процесі текст на мові-донаторі сприймається (рецептивний акт) і передається (продуктивний акт) мовою перекладу. Дослідники (М. Зарицький, С. Влахов, С. Флорін, К. Чуковський та ін.) визначають, що переклад можливий з будь-якої вербальної та невербальної мови та будь-яку іншу. В основу цього принципу покладено єдність законів мислення, психологічних структур, що властиві будь-якій народності, незалежно від мови, якою така народність послуговується. Переклад як комунікаційний акт базується на паралельному та послідовному спілкуванні між автором оригінального повідомлення, перекладачем і редактором перекладу. Таким чином на перший план виходить роль перекладу як основи міжкультурної комунікації в сучасному світі, а жоден переклад не можливий без участі редактора перекладу, який здійснює функції дослідника та критика, письменника та культуролога, подає об'єктивну оцінку створеного продукту міжкультурного комунікаційного процесу та дає настанови для подальшого його вдосконалення з метою поліпшення сприйняття інформації реципієнтом [9].

Початок дослідженням міжкультурної комунікації було покладено в роботах Е. Холла в середині ХХ століття, проте за останні 30 років проблематика вивчення комунікаційних процесів і зв'язків між різними культурами суттєво змінилась. Створення Європейського Союзу відкрило кордони для вільного пересування людей, капіталів, товарів, а отже, і культурних традицій, що викликало нову постановку проблеми спілкування носіїв різних культур. Відділення міжкультурної комунікації в окрему наукову школу відбулось на межі 70–80 років ХХ століття, коли почали існувати спеціалізовані відділення на базі провідних європейських вишів. Сьогодні значного поширення набув термін «всесвітнє глобальне село», вперше запропонований Маршаллом Маклюєном у працях «Галактика Гутенберга» (1962) та «Розуміння засобів масової інформації» (1964) для визначення нової комунікаційної, а згодом і культурної ситуації у світі, проте з часом цей термін трансформувався для використання в процесі опрацювання інтернет-технологій та визначення в мережевій комунікації специфіки обміну інформацією, коли для співрозмовників немає просторових і часових обмежень, відбувається наближення культур, світоглядів, традицій, цінностей і здобутків. Подальший розвиток вивчення міжкультурної комунікації спостерігається в роботах Я. Кім, Є. Верещагіна, М. Костомарова,

В. Телії тощо та ін [9]. В українському науковому просторі проблеми міжкультурної комунікації перебувають на початкових етапах вивчення. Різні аспекти міжкультурної комунікації висвітлили у працях Ю. М'язова, В. Андрущенко, Н. Висоцька, О. Грищенко, Л. Губерський, І. Дзюба, П. Донець, В. Євтух, А. Єрмоленко, Г. Касьянов, М. Кушнарьова, Л. Нагорна, А. Приятельчук, М. Обушний, П. Скрипка.

Переклад і особливості редагування перекладу розглядалися у роботах М. Зарицького, С. Влахова, С. Флоріна, Н. Галь, К. Чуковського, Р. Зорівчак, В. Коптілова та інших дослідників, проте в системі міжкультурного комунікаційного процесу роль редагування перекладу та підготовки фахівців-редакторів і досі визначена не була, а тому потребує подальшого вивчення науковцями.

Метою поданого дослідження є виокремлення основних засад під час підготовки фахівців з редагування перекладу в системі міжкультурного комунікаційного процесу.

Результати. Фахівці подають таке визначення міжкультурної комунікації — комунікація між представниками окремих культур, коли один учасник виявляє культурну відмінність іншого. Це обмін інформацією, почуттями, думками представників різних культур [2]. Не менш важливою для поданого дослідження є думка Ю. М'язової, яка зазначає, що поняття «міжкультурна комунікація» історично виникає як констатація факту взаємодії культур і виокремлює «міжкультурну комунікацію» як соціальний феномен, сутність якого полягає в конструктивній чи деструктивній взаємодії між представниками різних культур (національних та етнічних), субкультурами в межах чітко визначеного просторово-часового континууму [7; 8]. Це визначення базується на ґрунтовному аналізі сучасних світових концепцій вивчення міжкультурної комунікації й надалі використовується в межах нашого дослідження.

Проте варто зазначити, що в українському науковому середовищі частково наявна заміна й плутанина понять «міжкультурна комунікація» та «міжмовна комунікація». Якщо міжкультурна комунікація можлива між носіями однієї мови – представниками різних культурних традицій (наприклад, іспаномовні комуніканти можуть у культурному аспекті належати до традицій Іспанії, Аргентини, Перу, Мексики, іспаномовного населення Сполучених Штатів Америки тощо), то міжмовна комунікація можлива лише між носіями різних мов, хоча не варто відкидати можливість міжмовної комунікації в межах однієї культурної традиції (наприклад, в Естонії частина населення послуговується в повсякденному спілкуванні естонською мовою, тоді як інша – російською мовою). Українські лінгвісти – фахівці перекладацької діяльності (І. Василюк, Н. Сопилук, М. Пилипчук, О. Бабенко тощо та ін..) розглядають переклад

лише в системі міжмовної комунікації, відкинувши міжкультурний аспект, але без розуміння культурних особливостей неможливо зрозуміти мовні реалії створення того чи іншого повідомлення, яке стає об'єктом уваги перекладача та редактора перекладу [1; 3; 5; 10].

Міжкультурна комунікація можлива за умови, якщо продуцент і реципієнт повідомлення належать до різних культур та якщо учасники комунікації розуміють культурні відмінності одне одного. За своєю сутністю міжкультурна комунікація — це завжди міжперсональна комунікація в соціальному контексті, коли обидва учасники розуміють культурні відмінності. Ознаки міжкультурних відмінностей можуть бути інтерпретовані як різниця між вербальними та невербальними кодами у специфічному контексті комунікації. За цих умов кожен учасник міжкультурного контакту бере до уваги власну систему правил, які функціонують таким чином, щоб надіслані й отримані повідомлення можна було правильно закодувати та декодувати у процесі обміну інформацією. На інтерпретування також впливають вік, стать, професія, соціальний статус комунікантів, їх толерантність, власний досвід і ставлення до подій.

Редактор перекладу стає основною ланкою у процесі обміну думками між різномовними та різнокультурними комунікантами. Він не тільки має бути фахівцем мови оригіналу та мови перекладу, а й мати мультикультурну освіту. Як зазначає Н. Ларіна, мультикультурна освіта на сьогодні є запорукою розвитку фахівця в будь-якій сфері, який прагне адекватно оцінювати стан науки у світі та розвиватись як особистість. Найбільш вичерпне визначення поняття «multicultural education», або «мультикультурна освіта», представлено в Міжнародній енциклопедії освіти, де воно розглядається як «педагогічний процес, у якому репрезентуються дві або більше культури, що відрізняються за мовною, етнічною, національною або расовою ознакою» [6]. Не можна говорити про те, що вивчення іншої культури обмежується розумінням відмінностей між культурою продуцента та реципієнта повідомлення. І перекладач, і редактор перекладу мають використовувати весь інструментарій і вміти реагувати та вчасно змінювати підходи до вивчення культури того чи іншого етносу, щоб запобігти виникненню міжкультурних конфліктів.

Серед підходів до міжкультурної комунікації вирізняють акультураційний, діалоговий та соціо-психологічний.

Акультураційний базується на сприйнятті та розумінні культури переселенців. Цим підходом послуговуються дослідники Сполучених Штатів Америки, Канади, країн Південної Америки, тобто тих частин світу, яким властива проблематика вивчення культури переселенців та їх взаємодії із корінним населенням. Теоретики цього підходу визначають, що процес обміну повідомленнями

має відбуватись толерантно, без насадження іншої культури, із вивченням традицій обох учасників комунікаційного процесу.

Діалоговий підхід заснований на ідеях діалогу культур і культурного плюралізму. Тема діалогу стосовно культури вперше виникла на початку ХХ століття в роботах К. Ясперса, О. Шпенглера, М. Бубера, М. Бахтіна, а пізніше у працях Л. Баткіна, М. Кагана, на межі 80–90-х років — у працях П. Гайденко, В. Біблера та ін [6; 11]. Серед головних засад цього підходу — прагнення до планетарної культури, до взаєморозуміння між представниками всіх наявних культурних традицій за допомогою спілкування, обміну думками, ідеями, повна відмова від монологу з боку однієї культури. Діалогічність дозволяє розвиватись культурі, збагачуватись новими знаннями й ідеями, переймати чужий досвід у пошуку балансу та компромісу з невластивими ідеями. Під час застосування такого підходу роль редактора перекладу стає ключовою – від адекватності перекладного тексту та інтерпретації його реципієнтом, від якості викладу й адаптації особливостей повідомлення, від уміння перекладача й редактора перекладу донести первинний зміст та індивідуально-авторські особливості залежить рівень впливу на реципієнта, якість комунікаційного процесу та загалом подальший діалог культур.

Соціо-психологічний підхід базується на формуванні певних соціально-настановчих і ціннісно-орієнтаційних схильностей, комунікаційних та емпатичних умінь, що дозволяють здійснювати інтенсивну міжкультурну взаємодію та проявляти розуміння інших культур, а також толерантність стосовно їхніх носіїв.

Після ретельного аналізу різних концепцій полікультурної освіти можна виокремити в кожному з різновидів властивості, які можуть стати основою в навчанні майбутніх фахівців-редакторів перекладу й сприяти саморозвиткові протягом усього процесу становлення професійної особистості. У концепції багатоетнічної освіти (У. Боос-Нюннінг, У. Задфукс) пропагуються ідеї вільного вибору і трансцендентального сприйняття людини людиною. Надзвичайно важливий цей процес під час розуміння представниками однієї культурної традиції особливостей сприйняття повідомлення представниками іншої, абсолютно несхожої культурної традиції. Багатоетнічна освіта для редактора перекладу надзвичайно важлива під час опрацювання текстів представників тих етносів, культурні традиції яких цілковито відрізняються від культурних традицій реципієнтів друготвору (наприклад, адаптація казок племен корінного населення США для українського споживача).

Бікультурна освіта (В. Фтенакіс) базується на постійному порівнянні двох культур, повністю протилежних за своїми традиціями чи близьких, але із суттєвими розбіжностями. Для редактора перекладу важливо застосовувати

наявні в бікультурній освіті прагнення до розвитку здатності виділяти і критично осмислювати цінності кожної культури, а також формувати свою власну культурну ідентичність, особливо в сучасних умовах розвитку українського суспільства і його постійного прагнення до самоідентифікації.

Концепція діалогу культур (Л. Бахтін, А. Шафрікова, Т. Менська, Х. Томас, М. Бубер, В. Біблер та ін.), що базується на цілковитій культурній відвертості, залучається до виховання фахівців редагування перекладу у процесі прагнення до тісної взаємодії з представниками різних культур і народів та інтегрування у світовий та загальноєвропейський культурно-освітні простори. Такий підхід особливо важливий для подальшого інтегрування України до європейської спільноти, обміну знаннями, науково-технічними та культурними досягненнями, відомості про які до споживачів інформації потрапляють після відповідної мовної обробки перекладачами, причому як перекладачами-людьми, так і з використанням часткового або повного машинного перекладу[4; 6; 10].

Діяльнісна концепція (Ю. Сорокін, М. Хоффман, Р. Ціммер, Г. Поммерін та ін.) передбачає виховання в особистості прагнення до вирішення міжкультурних конфліктів, що базується на визнанні учасниками комунікаційного процесу індивідуальності кожного носія культури та спроби взаєморозуміння шляхом прийняття його позиції через спілкування та обмін досвідом. Такі навички особливо важливі для редакторів перекладу, які працюють із перекладачами в процесі усного спілкування і під час онлайн-конференцій, а також під час письмового перекладу для усунення можливих розбіжностей у думках перекладача й автора оригінального повідомлення, які впливають на текст друготвору і спотворюють його сприйняття вторинним реципієнтом.

У концепції мультиперспективної освіти (Х. Гепферт, У. Шмідт) передбачається ідея подолання монокультурної орієнтації шляхом розвитку здібностей і прагнення до міжкультурної комунікації, формування уявлення про те, що відбувається у світі і як саме ці процеси оцінюються представниками різних культур, особливості культурного обміну та сприйняття багаторівневості іншої культури. Всі виокремлені навички стануть у пригоді редактору перекладу для створення якісного й адекватного вторинного повідомлення в контексті розвитку міжкультурних традицій у світі та прагнення до виходу із монокультурного вакууму, який на сучасному етапі розвитку людства унеможлиблює розвиток конкретної нації та особистості.

Концепція подолання нерівності (К. Муллард, М. Коул, П. Карінгтон, С. Троун) передбачає розвиток здатностей критично ставитись до стереотипів стосовно інших людей і культур, толерантно сприймати релігійні, расові, особистісні та інші відмінності, які притаманні як носіям різних культурних

традицій, так і представникам однієї культури. Така позиція спрямована на становлення рівності та справедливого ставлення одне до одного, а без взаємоповаги процес комунікації ускладнюється та інколи навіть унеможливується, стаючи психологічним шумом, який заважає реципієнтові або продуцентові повідомлення.

Близька до цієї концепції і концепція культурних відмінностей (А. Меммі, П. Бордье, Б. Хакль, С. Гайтанідес), що передбачає розвиток здатності до диференціації всередині іншої культури, терпимості відносно чужого способу життя, інтеграції елементів інших культур у власну систему мислення, а це розвиває толерантне ставлення та прагнення до культурного діалогу. Прагнення до інтеграції елементів іншої культури допомагає перекладачеві та редакторів перекладу створювати власний культурний тезаурус, розвивати полікультурний запас знань і сприяти розвитку мови перекладу й культури тієї нації, яка цією мовою послуговується.

Концепція соціального навчання (Х. Есінгер, І. Граф, Р. Шміт) передбачає розвиток у фахівця емпатії, солідарності, здатності вирішувати конфлікти, причому початок виховання таких навичок має закладатись на рівні родини і розвиватись під час подальшого становлення особистості. Надзвичайно важливою стає здатність до емпатії під час паралельного спілкування перекладача, редактора перекладу й автора оригінального твору, особливо коли перекладач і редактор через культурні розбіжності не погоджуються з концепціями, викладеними автором оригінального твору.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє виокремити такі необхідні навички для потенційних редакторів перекладу, які варто виховувати у фахівців на всіх етапах професійного становлення та прицелювати під час навчання у вищому навчальному закладі:

- прагнення до вільного вибору і трансцендентального сприйняття людини людиною;
- прагнення розвивати здатність виділяти і критично осмислювати цінності кожної культури;
- виховання безапеляційної культурної відвертості;
- прагнення до вирішення міжкультурних конфліктів;
- визнання індивідуальності кожного носія культури та прагнення до взаєморозуміння (або порозуміння, тут і раніше) шляхом прийняття невласивої для одного із учасників комунікації позиції через спілкування й обмін досвідом;
- подолання монокультурної орієнтації;
- формування та постійне оновлення уявлення про те, що відбувається у світі і як саме ці процеси оцінюють представники різних культур;
- сприйняття багаторівневості іншої культури;

- розвиток критичного ставлення до стереотипів;
- толерантне ставлення до відмінностей, притаманних іншій культурі;
- розвиток здатності до диференціації всередині іншої культури;
- розвиток емпатії, солідарності.

Література:

1. *Бабенко О. В.* Проблематика міжмовної енантіосемії у слов'янських мовах / О. В. Бабенко // *Філологічні студії: науковий вісник Криворізького національного університету.* — Вип. 9. — 2013. — С. 11–16.
2. *Бацевич Ф. С.* Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. — К. : Довіра, 2007. — 205 с.
3. *Василюк І. М.* Фразеологізми як одиниці міжмовної комунікації (проблеми перекладу) / І. М. Василюк // *Вісн. Житомир. держ. ун-ту.* — 2004. — № 17. — С. 102–103.
4. *Донец П. Н.* Основы общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики / П. Н. Донец. — Харьков : Штрих, 2001. — 386 с.
5. *Захарчук Н. В.* Проблеми культури та міжкультурної комунікації у філософо-соціологічному аспекті / Н. В. Захарчук // *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка.* — Вип. 3. — 2008. — С. 174–177.
6. *Ларіна Н. Б.* Міжкультурна освіта державного службовця: теоретичний аналіз [Текст] / Н. Б. Ларіна // *Держава та регіони. Серія: Державне управління : наук.-вироб. журн.* — 2012. — № 4. — С. 38–43.
7. *М'язова І. Ю.* Міжкультурна комунікація : зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / І. Ю. М'язова. — К., 2008. — 18 с.
8. *М'язова І. Ю.* Особливості тлумачення поняття «міжкультурна комунікація» / І. Ю. М'язова // *Філософські проблеми гуманітарних наук.* — 2006. — № 8. — С. 108–113.
9. *Сегол Р. И.* Редактирование переводов в системе межкультурной коммуникации / Р. И. Сегол. — Матеріали VI Міжнародної научної конференції «Лексико-грамматическіе инновации в современных славянских языках». — Дніпропетровськ : «Нова ідеологія», 2013. — С. 268–270.
10. *Сопилюк Н. М.* Переклад як особливий вид міжмовної та міжкультурної комунікації [Текст] / Н. М. Сопилюк // *Філологічні трактати.* — 2010. — Т.2, №3. — С. 199–203.
11. *Тер-Минасова С. Г.* Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. — М. : Логос, 2000. — 234 с.
12. *Sapir, Edward.* Selected writings in language, culture and personality / Edward Sapir — Berkeley : University of California Press, 1949. — 250 p.